

Oybek QULMAMATOV,
O'zDJTU "Ingliz tili tarjima nazariyasi" kafedrasida tayanch doktoranti (PhD)
E-mail: okulmamatov@gmail.com

O'zDJTU dotsenti, f.f.f.d. (PhD) T.S. Ismailov taqrizi asosida

ASKIYA VA DOZENS JANRLARINING NUTQIY TA'SIRCHANLIGINI OSHIRISHDA STILISTIK VOSITALARNING O'RNI

Аннотация

Stilistik vositalar ijodiy matn yaratishda, adabiyotda samarali muloqotning muhim qismi hisoblanadi, chunki ular murakkab g'oyalarni yetkazish, his-tuyg'ularni uyg'otish, tilni yanada jozibali va esda qolarli qilish imkonini beradi. Odatda, ijodkorlar o'z asarlarini yaxshilash va o'quvchi/tinglovchi uchun kerakli ta'sirni yaratish uchun badiiy tasvir vositalaridan foydalanishadi. Ushbu maqolada o'zbek xalqining askiya hamda afro-amerikalik xalqlarning dozens nutq janrlarida stilistik vositalarning qo'llanilishini ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: Askiya, dozens, stilistik vosita, kulgi, qofiya, alliteratsiya, antiteza, onomatopeya, metafora, sarkazm, ironiya.

THE ROLE OF STYLISTIC DEVICES IN INCREASING THE VERBAL EFFECTIVENESS OF ASKIYA AND DOZENS GENRES

Annotation

Stylistic are an important part of effective communication in the creation of a creative text, in literature, because they allow to convey complex ideas, evoke emotions, make the language more attractive and memorable. Usually, authors use literary aids to enhance their work and create the desired effect for the reader/listener. This article examines the use of stylistic devices in the speech genres of askiya of Uzbek people and dozens of African-Americans.

Key words: Askiya, dozens, stylistic device, laughter, rhyme, alliteration, antithesis, onomatopoeia, metaphor, sarcasm, irony.

РОЛЬ СТИЛИСТИЧЕСКИХ ПРИЕМОВ В ПОВЫШЕНИИ РЕЧЕВОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЖАНРОВ АСКИЯ И DOZENS

Аннотация

Стилистические средства являются важной частью при создании творческого текста, эффективного общения в литературе, поскольку позволяют передавать сложные идеи, вызывать эмоции, делают язык более привлекательным и запоминающимся. Обычно авторы используют наглядные пособия, чтобы улучшить свою работу и создать желаемый эффект для читателя/слушателя. В данной статье рассматривается использование стилистических средств в речевых жанрах аския узбекского народа и dozens афроамериканских народов.

Ключевые слова: Аския, dozens, стилистический прием, смех, рифма, аллитерация, антитеза, звукоподражание, метафора, сарказм, ирония.

Kirish. O'zbek xalq og'zaki ijodining askiya va qiziqchilik san'atini saqlash va targ'ib etish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borish prezidentning 11.07.2023 yildagi "Respublikada milliy askiya va qiziqchilik san'atini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi (PQ-222-son) qarori [1] qabul qilindi. Topqirlik, hozirjavoblik, nozik did va madaniyat, so'zamollik, teran bilim va samimiyat bilan tomoshabinni kuldirish san'ati hisoblangan askiya insoniyatning nomoddiy madaniy merosi sifatida YUNESKOning representativ ro'yxatiga kiritilganligi mazkur janrning nafaqat O'zbekistonda o'rganilishiga turtki bo'ldi, balki ushbu voqea butun dunyo mutaxassislarning bu san'at turiga nisbatan qiziqishini oshirdi. Shu nuqtai nazardan o'zbek xalq og'zaki ijodiga xos askiyani boshqa xalqlardagi unga o'xshash janrlar bilan qiyoslab o'rganish muhim sanaladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Askiya va dozens og'zaki nutq janrlari (so'z o'yinlari) hisoblanib, ularning har ikkalasi zukkolik, topqirlik, hozirjavoblikni talab etadi. Ishtirokchilarning qanchalik mahoratli ekanliklari ularning badiiy tasvir vositalari va stilistik elementlardan samarali foydalanishlariga bog'liq. Askiya so'z o'yini o'zining maxsus ifoda vositalari tizimi hamda muayyan lingvostilistik talablariga ega emosional-ekspressiv nutq ko'rinishi hisoblanadi [3]. U o'zbek so'zlashuv nutqining o'ziga xos

lingvokulturologik jihatlarini namoyon etadi, nutqning shirasini quyushtiradi, ta'sir quvvatini oshiradi.

Bizning fikrimizcha, askiya so'z o'yini o'zida implisit axborot ko'lamini tajassum etadi. Implisitlik "tilning yashirin kategoriyalari" sifatida talqin qilinadi. So'zning tashqi shakli bilan ifodalanmaydigan, ammo uning ichki mazmunidagi kognitiv axborot fon bilimlar orqali idrok qilinadigan bunday lisoniy birliklar tilshunoslikda haligacha ko'plab atamalar bilan yuritilib kelinmoqda. Ular ichida eng ko'p qo'llanadiganlari implikasiya, implisit mazmun, implisit ma'no, implisit axborot, yashirin fikr (теневое высказывание), ikkilamchi ma'no, ataylab qoldirib ketilgan fikr (намеренные смысловые пропуски), kontekstni rivojlantiruvchi tushunchalar deyish mumkin.

O'zbek milliy so'z o'yini hisoblanagan askiya o'zining ifoda etish kompleksi – nutqning ziynati – zakiylik vositasiga ega.

Jamiyatimizning barcha sohalarida so'zlovchilar u yoki bu darajada, albatta, so'z o'yini, hazil-mutoyiba va askiya elementlaridan foydalanadi. Bu xalqimizning milliy mentaliteti bilan bog'liq nutqiy etiketga aylangan. Askiya so'z va jumalardagi tagdor kesatiq, istehzo, piching, mazax, shama' va boshqa kulgi qo'zg'atuvchi rang-barang ko'chma ma'nolarni ilg'ab olib, unga munosib javob topa bilishdan iborat so'z o'yini san'atidir [10].

Tadqiqot metodologiyasi. Askiyachilar nutqida turli lingvistik hodisalar, badiiy san'atlar qo'llaniladi. Biz quyida ularning bir qanchasini ko'rib chiqamiz.

Askiyachilar nutqida ohangdorlik, qofiya tarzidagi lisoniy so'z o'yiniga zakilylik san'atining mohiyatini ochib beruvchi muhim uslubiy vositalardan biri sifatida qarash lozim bo'ladi.

“Qofiya” deb ataluvchi askiyaning maxsus ko'rinishida ohangdorlikni yuzaga chiqaruvchi omillar poyetik nutqdagi qofiyadan farq qiladi. Matnda qofiya, avvalo, nasriy shaklda bo'lib, adabiyot ilmidagi saj' san'atiga o'xshash bo'ladi:

Ibrohimjon: Nasrulla aka, keling endi bir qofiyabozlik qilishaylik.

Nasrullo: Bo'pti, qani boshlang, o'tirasizmi og'zingizga nos solib: bay-bay taxir, deb.

Ibrohimjon: Boshingiz garang bo'lganda aytmovdimmi: meni chaqir deb.

Shevaga oid so'zlar:

Qori aka: Iya, Mamayunus, devoringizning avvalgi loyi sho'r tuproqdan qilinganmidi, shuvoqlari guvalakda turmay to'kilib ketipti!

Mamayunus: Ko'rmysizmi, Qori aka, ish bilan bo'lib, shuvoqqacha qo'lim tegmadi [11].

Shuvoq leksemasiga chegaralash ma'nosidagi –gacha (–qacha) morfemasini qo'shgan holda shuvoqqacha so'zi shu vaqtgacha degan ma'noni ifodalash uchun hosil qilingan. Shuvoq leksemasi ikki xil ma'no (loy suvoq va cho'lda o'sadigan o'simlik) anglatishidan tashqari, askiyada harif (tarafkash)ning laqabi («kal»)ga ishora etuvchi diskurs hisoblanadi.

Alliteratsiya (undoshlarni takrorlash):

Mamaroziq aka: Tursunbuva! Mana bular ishimizdagi kamchiliklarni kampirning chig'irig'idan chiqarganday chiqarishadi. Biz tuzatdik, ularni ham bir tuzatmaymizmi?

Turli stilistik ifoda uchun til birliklarining fonetik strukturalari ataylab o'zgartiriladi. Bu esa askiya matnini inson omili asosida, antroposentrik jihatdan tahlil etish, nutq (matn)dagi tovush o'zgarishlarini: tovush almashishi, tovush tushishi, tovush ortishi hodisalarini “tovush almashtirish”, “tovush tushirish”, “tovush ortirish” atamalarini bilan nomlash to'g'ri bo'ladi.

Tovush o'zgartirish:

Karimov: Qovog'ingni ochsang-chi, og'ayni! Seni qattiq tanqid qilganlar ular-u, menga keklik qilasanmi?

Salimov: Hali men tanqid qilmadim degin. Ana maynabozlik. Aytib turib aytmadim deb, tonadigan bo'lsang, sen suttu oq desang ham ishonmayman.

Karimov: Ahvoling shu bo'ladigan bo'lsa, og'ayni, keyincha, meni u zog'dan ko'rganda, so'kinib, qarg'ab yuramasang go'rgaydi.

Tovush almashtirish:

Tohirjon: Kolxoz duradgorlari brigadalarga chiqmay, nuqul raisnikida pol ochishadi-ya.

Hasanjon: Komissiya kamchiliklarni ko'rsatgani yaxshi, ishga foydasi tegadi. Siz bo'lsangiz komissiya kelganda, o'zingizni ponaga olasiz.

Har ikkala gapdagi birikmalarning ichki tomoni(ma'nosi)ga e'tibor qaratsak, pol ochmoq – uyning yuradigan taxtali qismini ochmoq ma'nosida, fol ochmoq – kishi bilishga qiziqqan noma'lum voqea, hodisalarni go'yo oldindan aytib berishga urinmoq yoki oldindan «bilmoq», aytib bermoq [12] ma'nosida; panaga olasiz – hech kim ko'rmaydigan yashirin joyga berkinasiz ma'nosida, ponaga olasiz birikmasi pona – narsalarni yorish, kerish yoki biriktirish uchun ishlatiladigan bir uchi tig'li yog'och yoki temir[13] ni nazarda tutib hosil qilingan.

“Antiteza” (fr. Antithese – ‘zid qo'yish’):

Jo'raxon: Siz ham dalaga chiqib qozon boshidan kelmabsiz. Hasharga emas, osharga keldi deyishdi.

O'xshatish va metaforalardan foydalanish:

Komil qori: Nariga qochma, behi kel, Buxorjon.

Aka Buxor: Bor-yey. Ariqqa tushib ketdim, kerak bo'lsam, o'zing kelib yig'ishtirib ol mani.

Komil qori: Tezroq kela qolgin, sen o'zing qip-qizil anorimsan...

Aka Buxor: Ko'rpangga qarab oyoq uzatsang-chi, nodon, muncha boyo'g'liday kekkeyasan.

Komil qori: Aybimni topib gapirding lak-lak, rahmat senga...

Tahlil va natijalar. Lisoniy birliklarni kontekstda bir necha vazifalarda qo'llash – polifunksional so'z o'yini, bir necha ma'nolarda qo'llash – polisemantik so'z o'yini, ko'pincha bu hodisalarning qorishib ketishi esa sinkretik so'z o'yini deyiladi.

Sinkretik so'z o'yinlarida sinkretizm hodisasi namoyon bo'lishi yuqorida aytib o'tildi. Bunday so'z o'yinlarining quyidagi ko'rinishlarini qayd etish lozim bo'ladi:

Onomasizatsiya – turdosh otning atqililashishi. Bunday usuldan askiyachilar o'z nutqida “raqibi”ni mot qilish uchun, shoir va yozuvchilar esa poetik kontekstda matn ekspressivligini ta'minlash uchun foydalanadilar:

Ota-onam tinmay yer,

Tugab qolmasmikin Yer. (Chuvalchangning hayrati. Iqbol Mirzo)

Appelyativatsiya – atoqli otning turdoshlashishi, ya'ni onomasizatsiyaning aksi. Masalan, Quyosh-quyosh. Bunda ham so'z o'yini ifodalanmayapti. Agar so'zlovchi undan maqsadli foydalansa, so'z o'yini yuzaga chiqadi.

Askiyachilar nutqida onomasizatsiya va appelyativatsiya hodisalaridan sinkretik holatda foydalanish hollari uchrab turadi. Bunday vaziyatda har ikkala hodisa qorishib ketadi. Masalan, Qo'qonda Urfiy degan, Xo'jandda Kamol Xo'jandiy kabi shoirlar bir-biri bilan do'st bo'lib, Kamol Xo'jandiy Urfiyni mehmonga chaqiradi. Supada suhbat qilib o'tirganlarida Kamol Xo'jandiyning kichkina kuchugi dasturxon yoniga kelib, hatto dasturxonga tegib ketsa ham, u indamas ekan. Urfiyning juda g'ashi kelib, achchig'i chiqibdi va oxiri so'rabdi:

Urfiy: Bu maxsumchaga nima nom qo'yg'anglar?

Kamol Xo'jandiy: Urfiy nomlardan birini qo'yg'angmiz-da.

Urfiy: Kamolga yetsin!

Suhbatda shoirlar bir-birining ismini atoqli va turdosh ot vazifasida qo'llaganlar va natijada so'z o'yinining go'zal bir namunasini yaratganlar.

“Atamalar o'yini”. Biror-bir soha atamalarini bilan amalga oshiriladigan so'z o'yini hisoblanadi. Ushbu usuldan so'z san'atkorlari – askiyachilar atamalar o'yiniga asoslangan payrovlar yaratadilar:

Ishoqjon: Jo'rta luqma soldim-da, qarasam, gapning egasini aytasiz-u, kesimiga hayron bo'lib turibsiz.

G'anijon: Adashtirmay turing, yana nomingizni olmoshtirib, sizga Ergash, bo'laklari bu, deb o'tirmayin.

Ushbu matnda qo'llangan ega, kesim, olmosh, ergash gap kabi tilshunoslik terminlari termin vazifasini bajarmagan, biroq “Til” payrovi talabi bilan so'zlovchi ushbu atamalarga ishora qilib o'tgan. Natijada bir ma'noli xarakterga ega bo'lgan terminlar nutqda ko'p ma'noli so'z sifatida voqelashgan.

Odatda, qizg'in og'zaki haqorat yoki hazil shakliga ishora qiluvchi dozens kontekstda hazilomuz jummalarni yanada jozibador va ta'sirli qilish uchun ma'lum stilistik vositalar qo'llaniladi. Quyidagi bir nechta misollarga e'tiborni qaratamiz.

Giperbola (mubolag'a): Mubolag'a dozens janridagi odatiy stilistik vositadir. Ishtirokchilar ko'pincha o'zlarining

haqoratlarini yoki maqtanishlarini kuchaytirish uchun giperbolik tildan foydalanadilar. Misol uchun, kimdir shunday deyishi mumkin: "Your mama's so fat, she takes up two city blocks!" ("Onang shu qadar semizki, u shaharning ikkita mahallasiga zo'rg'a sig'adi!").

Giperbola yoki bo'rtirilgan gaplar to'g'ridan-to'g'ri o'z ma'nosida qabul qilinmaydi, balki ular dozensdagi og'zaki tortishuvlar paytida hazil va urg'u yaratish uchun ishtirokchilar tomonidan tez-tez ishlatiladi: "Your shoes are so old, they were probably worn by the dinosaurs" ("Oyoq kiyimingni eskiligidini qara, dinozavrlar kiyganga o'xshaydi").

Mubolag'a dozens san'atining asosiy elementi bo'lib, unda ishtirokchilar o'zlarining og'zaki nutq qobiliyatlarini namoyish qilish uchun bo'rtirilgan hazillardan foydalanishadi.

Metafora va o'xshatish: Metafora va o'xshatishlar kulgili va hazilomuz bo'lishi mumkin bo'lgan taqqoslashlar uchun ishlatiladi. Misol uchun, "You're as slow as molasses in January" ("Sen qahraton qishdagi qiyom kabi sekinsan") yoki "Your breath is like a skunk's spray" ("Nafasing juda ham badbo'y, ichingda it o'lganmi deyman").

Dozensda yorqin va o'rinni taqqoslashlar yaratish, haqoratlarini yumor bilan bezash maqsadida metafora va o'xshatishlar ishlatiladi: "Your brain is like a one-bedroom apartment – no room for anything else!" ("Sening miyang bir xonali hech nima joy bo'lmaydigan kvartiraga o'xshaydi!").

O'xshatishlar dozens jarayonida, kishilarning do'stona og'zaki bahslarida nuqson yoki kamchiliklarni bo'rtirib ko'rsatish uchun qo'llaniladi.

Alliteratsiya: Alliteratsiya so'zlar qatorida bir xil boshlang'ich undosh tovushdan foydalanishni o'z ichiga oladi. Bu haqoratli hazillarga ritm va ta'sir qo'shishi mumkin. Misol uchun, "You're a bumbling, babbling buffoon" (ushbu misoldagi 3ta so'z undosh "b" tovushi boshlangan – bumbling, babbling, buffoon).

Ironiya (kinoya): Ironiya yumor hosil qilish yoki vaziyatning absurdligini ta'kidlash uchun ishlatilishi mumkin. Misol uchun, "You're so smart, you must be the one who invented stupidity" ("Siz juda aqlisiz, ahmoqlikni o'zingiz o'ylab topgan bo'lsangiz kerak"), "You're so intelligent; I'm surprised you haven't won a Nobel Prize yet" ("Siz juda aqlisiz; haligacha Nobel mukofotini qo'lga kiritmaganingizdan hayronman") kabi gaplarni aytish.

Bu misollarda bo'rtirilgan maqtovlarni aytish uchun istehzodan foydalanilgan, ular kontekstda kelganida, aslida kamchiliklarni ta'kidlaydi yoki haqorat mavzusini hazilomuz bilan tanqid qiladi.

Takrorlash: Ba'zi iboralarni yoki haqoratlarini takrorlash ma'lum bir fikrni ta'kidlashi va uni yanada esda qolarli qilishi mumkin. "You think you're tough? You think you're tough? You couldn't even lift a feather!" ("Sen kuchlimisan? Sen kuchlimisan? Sen hattoki patni ham ko'tara olmaysan!"), "Your car is a relic, a relic from the Jurassic era" ("Sening mashinang Yura davridan qolgan yodgorlik, yodgorlik").

Dozensda takrorlash san'atining qo'llanilishi fikrni, urg'uni kuchaytirish uchun xizmat qiladi, ko'pincha og'zaki sparring paytida haqoratni yanada samarali va esda qolarli qiladi.

So'z o'yini: So'z o'yinlari, ikki xil ma'nolilik va aqlli so'zlarni tanlash dozens o'yinida samarali bo'lishi mumkin. Masalan: "You're so ugly, even a scarecrow would run from you" ("Siz juda xunuksiz, hattoki dala qo'riqchisi sizni ko'rganda qochib ketadi").

So'z o'yini aqlli va yumoristik uslubiy vosita bo'lib, undan kreativ haqoratlarini yaratish uchun samarali foydalanish mumkin: "You're so forgetful, you'd leave your own shadow behind" ("Siz shunchalik unutuvchansizki, hatto o'z soyangizni esdan chiqarib qoldirib ketasiz").

Ushbu misollar so'z o'yinlari dozensdagi haqoratlariga yumor va ijodkorlikni qo'shishi va ularni o'ynoqi va esda qolarli qilishi mumkinligini ko'rsatadi.

Sarkazm: Kimnidir masxara qilish yoki mazax qilishni nazarda tutib, aytilmoqchi bo'lgan fikrning aksini aytishni o'z ichiga oladi. Bu ko'pincha dozens paytida o'ynoqi haqoratlarida ishlatiladi: "Oh, you're a real genius, aren't you?" ("Voy, sen chinakam dahosan, shunday emasmi?"), "You're so organized; I'm sure your chaotic mess is all part of your master plan" ("Siz juda tartiblisiz; ishonchim komilki, sizning tartibsiz hatti-harakatlaringiz bosh rejangizning bir qismidir").

Qofiya: Qofiyali haqoratlar jozibali va esda qolarli bo'ladi: "Your clothes are so old, they belong in a museum, and your face belongs on a broom" (museum – broom), "You're so slow, you move like molasses in the snow" (slow – snow).

Bu kabi qofiyali haqoratlar dozens bahslariga o'ynoqlik va ritmik element qo'shadi.

Bo'rtirilgan tasvirlar: Yorqin va kulgili xayoliy suratlar yaratish uchun ko'pincha bo'rtirilgan tasvirlardan foydalaniladi: "Your laugh is so loud, it could wake the dead!" ("Sening kulging shu qadar balandki, hatto o'liklarni uyg'otishi mumkin!").

Bo'rtirilgan tasvirlar tanlangan mavzuning kulgili va bo'rtirilgan rasmini chizishga xizmat qiladi.

Jonlantirish (tashxis) – narsa yoki tushunchalarga insoniy xususiyatlarni biriktirish orqali hazil qilish. Tashxisda insoniy xususiyatlar orqali narsa yoki tushunchalarga nisbat beriladi va jozibador hazillar hosil qilinadi: "Your car is so old, it coughs and wheezes like an elderly grandparent" ("Mashinangiz juda eski, yoshini yashab oshini oshagan otaxondek yo'talib, xirillab turadi"), "Your hair is so unruly, it's like it has a mind of its own" ("Sochingiz shu qadar itoatsizki, uning o'ziga xos aqli bor").

Bu san'at dozens haqoratlariga o'ynoqlik va xayoliy jihat qo'shadi, ularni yanada jozibali va kulgili qiladi.

Analogiyalar: Bir-biriga bog'liq bo'lmagan narsalarni taqqoslash original va kulgili bo'lishi mumkin. "Your dancing is like a cat on a hot tin roof – all over the place!" ("Sizning raqsingiz issiq tunuka tomidagi mushukga o'xshaydi – hamma joyda mavjud!").

Shuningdek, bir-biriga aloqasi bo'lmagan narsalarni taqqoslash dozensda hazil yaratish uchun samarali xizmat qiladi: "Your cooking is as appetizing as a shoe on a dinner plate" ("Sizning pishirgan taom ovqat tarelkasida turgan tuflidek ishtahani qitiqlaydi"), "Your jokes are as funny as a root canal without anesthesia" ("Sizning hazillaringiz narkozsiz ildiz kanalini davolash jarayoni kabi kulgili"). Bunday noodatiy analogiyalar (o'xshatishlar) bo'rtirilgan qiyoslash orqali haqoratni yanada yorqinroq va esda qolarli qilishga xizmat qiladi.

Onomatopeya: O'zlari tasvirlagan tovushlarga taqlid qiluvchi yoki o'xshash so'zlar dozensdagi haqoratlariga yorqin va kulgili element qo'shishi mumkin: "Your voice is like nails on a chalkboard, screeeech!" ("Ovozingiz doskani mix bilan chizgandagi "qichqiriq"ga o'xshaydi!"). Dozensdagi onomatopoeik iboralar kulgili va bo'rtirilgan audio tasvirini yaratadi, haqoratlarini yanada qiziqarli qiladi.

Xulosa va takliflar. Askiya va dozens nutq janrlarida stilistik vositalarning qo'llanilishi kontekstdagi asosiy maqsadni yetkazishda kulgili, kreativ va yumoristik bo'lishni ta'minlaydi. Yuqoridagi stilistik vositalardan foydalanish ishtirokchilarga o'zlarining og'zaki nutq qobiliyatlarini namoyish qilish jarayonida eksplisit va implisit ma'noli hazillarni yaratishga yordam beradi. Ushbu janrlarni tadqiq etish jarayonida ularning lingvomadaniy jihatlariga e'tiborga olinishi lozim. Askiyachilar nozik did va madaniyat bilan "jangga" kirishsalar, dozens ijrochilar agressivlik, haqoratli

so'zlarni ishlatish orqali tomoshabinlar e'tiborini qozonishga harakat qilishadi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. URL: <https://lex.uz/uz/docs/6531520>
2. Дусматов Х. Ўзбек миллий сўз ўйинларининг лингвостилистик тадқиқи // [Матн]: монография / Х.Дусматов; масъул муҳаррир: А.Мамажонов; ЎзР ОЎМТВ, Фарғона давлат ун-ти. 2022. -11 б.
3. Safarov O. O'zbek xalq og'zaki ijodi. –Toshkent: Musiqa, 2010. –315 b.
4. Раззоков Х. Ўзбек халқ оғзаки ижодида сатира ва юмор (Фарғона материаллари асосида). – Тошкент: Фан, 1965. – 34 б.
5. O'zbek tilining izohli lug'ati. – Toshkent: O'ME, 2008. IV jild. –354 b.
6. O'zbek tilining izohli lug'ati. – Toshkent: O'ME, 2006. III jild. –294 b.